

MUKAYESELİ HUKUK ESASLARI MUVACEHESİNDE YENİ BASIN KANUNUNA NAZARAN CEVAP HAKKI

Prof. Dr. Sulhi Dönmezer

1. — Giriş :

15.7.1950 tarih ve 5680 sayılı Basın Kanununun 19 uncu maddesinde yeniden tanzim edilmiş bulunan cevap ve düzeltme hakkı bu yeni şekli dolayısıyla tatbikatta tereddütlere sebebiyet vermektedir. Yabancı memleketlerde de bu müessesenin leh ve aleyhinde yapılmakta olan münakaşalar halâ sona ermiş değildir.

Cevap ve düzeltme hakkının nazari esasları ve bu hakların istimali hususundaki çeşitli teknik teferruat üzerinde izahatı ihtiva eden etüdler yapmış ve bunları neşretmiş bulunuyoruz¹. Mevzuubahs etüdler 1931 tarihli mülga Matbuat Kanununun 48 inci maddesi nazara alınmak suretiyle yapılmış olmakla beraber gerek nazari esaslar ve gerekse birçok teknik teferruat itibariyle ihtiva eyledikleri izahat halen de kıymetini muhafaza etmektedir. Bu makale çerçevesi içinde evvelce yapmış bulunduğumuz etüdlerdeki malûmat ve tafsilâta yeniden temas edecek değiliz. Fakat sadece yeni Basın Kanununun 19 uncu maddesi ile şekillenen cevap hakkı müessesesini mukayeseli hukuk esasları bakımından kıymetlendirmeğe çalışacağız.

Etüdümüz iki bölümden tereküp edecektir: Birinci bölümde mukayeseli hukukta cevap hakkı mevzuunda kabul edilmiş olan esasları hülâsa edeceğiz. İkinci bölümde Basın Kanununun 19 uncu maddesine göre cevap hakkı mevzuunda kabul edilen esasları kıymetlendirmeğe çalışacağız.

2. — Cevap hakkı yeni müesseselerden biridir. Denilebilir ki bu hak modern matbuat ile yaşıttır. Gerçekten XIX uncu asırda mevkut

1) Sulhi Dönmezer: Cevap Hakkı (İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, sene 1941, sayı 2 - 3, s. 404); Sulhi Dönmezer: Matbuat Suçları, 1946, s. 124 ve sonrakiler. Sulhi Dönmezer: Edebi tenkit mevzuunda cevap hakkı (Yeni Türk. Mec. 1941).

matbuatın kaydeylediği çok büyük inkişaf dolayısıyla gazete ve mecmuaların tirajı pek çok artmış, matbuatın tesiri bilfiil müşahede olunmuş ve bu tesir ile müvazi olmak üzere cevap hakkı müessesesinin ihdasına lüzum ve ihtiyaç olduğu beyan edilmiştir. İlk defa Fransada Beş Yüzler Konseyi âzasından Dulaure bu hakkın tesisini teklif etmiş ve fakat uzun münakaşalar neticesinde bu hak kabul edilmemiştir². 1822 tarihinde Fransız Meclisine yeni bir Matbuat Kanunu projesi sunulmuştur. Bu projede cevap hakkı yer almış değildi ve fakat kanun projesinin müzakeresi sırasında Mestadier tarafından yapılan bir teklif neticesinde cevap hakkı 25 Mart 1822 tarihli kanunun 11 inci maddesinde yer almıştır.

Mezkûr kanunun kabulünü takip eden yıllar zarfında bu hak Avrupanın bir çok memleketleri tarafından da kanunlarla tesis olunmuştur. Buna mukabil adedi oldukça kabarık bulunan bazı memleketlerde bu hak kabul edilmiş değildir. Ezcümle İngiltere, Arjantin, İsveç, Nevada Devleti müstesna Amerika Birleşik Devletleri cevap ve düzeltme hakkını kabul etmemiş bulunmaktadırlar³. İsviçrede de bu hak sadece Vaud, Grisons, Tessin ve Berne Kantonları tarafından kabul edilmiştir. Mevzuubahs müessese Fribourg ve Cenevre Kantonları tarafından da kabul edilmekte iken aşağıda temas olunacak münakaşalar ve aleyhte dermeyan olunan deliller dolayısıyla mezkûr hak bertaraf edilmiştir⁴.

Bizde cevap hakkı 1280 (1864) tarihli Matbuat Nizamnamesinin 8 ve 10 uncu maddelerinde tesbit edilmiş, padişah tarafından mer'iyete konulmayan 1293 - 1294 (1877) tarihli Matbuat Kanununun 18 inci maddesinde yer almış, sonra 1326 - 1327 (1909) tarihli Matbuat Kanununun 13 Rebiulâhır 1331 (1913) tarihli muvakkat kanun ile muaddel 21 inci maddesi bu hakka yer vermiştir. 1931 tarihli Cumhuriyet devresi Matbuat Kanunu cevap hakkını 48 inci maddesinde tanzim eylemiş idi. Bu madde çeşitli sebep ve tesirler altında tadil olunmuş ve yeni Basın Kanununa kadar mer'iyette kalmıştır⁵.

2) Dulaure teklifini müdafaa zımında şu delilleri ileri sürmüştür: «Gazete nesredenleri tâbi tutmamız lâzım gelen bir mükellefiyet vardır. Bu mükellefiyet onları, gazetede intişar eylemiş bir yazıdan dolayı şikâyette bulunan vatandaşların gönderecekleri cevapları, gazeteye derç hususuna mecbur kılmaktan ibarettir. Bu teklifin uygun olduğu hususunda hiç şüphe edilmemelidir. Zira ihdas edilecek böyle bir hak matbuat hürriyetini hiç bir suretle zedelemez ve fakat bunu sadece tanzim etmiş olur».

3) Fernand Terrou et Lucien Solal: Le Droit de l'Information, Paris 1951, s. 356 ve sonrakiler.

4) Bu hususta bakınız: Revue pénale suisse, 38, s. 92.

5) 1931 Kanununun kurduğu cevap hakkı sistemi hakkında tafsilât için bakınız: Sulhi Dönmezer: Cevap Hakkı (İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, yıl 1941, sayı 2 - 3, s. 404).

3. — Mukayeseli hukukta cevap ve düzeltme hakkı :

Bu makalemizin konusu yeni Basın Kanununa nazaran cevap hakkının ne suretle tanzim edilmiş bulunduğunu ve bu bakımdan yeni kanunun özelliklerini izah etmektir. Bu cihetlerin tebarüz edebilmesi için mukayeseli hukuk bakımından yabancı memleketler kanunlarının cevap hakkını ne suretle tanzim eylemiş bulduklarını kısaca gözden geçirmek ve bizatihî cevap hakkının kabul veya reddi hususundaki münakaşalara, bir nebze olsun, temas etmenin lüzumlu olduğu kanaatinde bulunuyoruz.

4. — Mukayeseli hukukun bu bakımdan kaydı lâzım gelen ilk hususiyeti cevap hakkı ile düzeltme hakkı (Droit de rectification) nı birbirinden tefrik eden ve ayrı ayrı tanzim eden kanunların mevcudiyetine tesadüf edilmesidir.

Cevap hakkı, bir mevkutede zikr veya telmih edilmiş olan *hususî şahısların* bu neşriyata karşı protesto veya izah edici, aydınlatıcı mahiyette olan yazılarını dercettirebilmek salâhiyetidir. Düzeltme hakkı ise âmme otoritesini temsil eden şahısların, vazifelerine taallük etmek üzere gazetede intişar eylemiş bir yazının muhtevasını tashih ettirmek maksadıyla gönderecekleri yazıları mevkutede neşrettirebilmek hak ve salâhiyetleridir.

Mukayeseli hukukta cevap ve düzeltme haklarını ayrı veya birlikte olarak mütalâa ve tanzim temayülüne tesadüf edilmektedir. Bir kısım mevzuata nazaran düzeltme hakkı cevap hakkına nazaran başka maksadı istihdaf eden bir hak mahiyeti arz eylediğinden bunu cevap hakkından tefrik eylemek suretiyle tanzim etmek uygun sayılmıştır.

Meselâ Fransız matbuatına nazaran memurlar, vazifeleri ile ilgilenmeksizin şahsen bir taarruza hedef olacak olurlarsa ancak cevap hakkını istimal edebilirler; fakat bunun için memurun, cevabı tahrik eden yazıda zikr veya telmih edilmiş bulunması şarttır. Halbuki düzeltme hakkı sırf hizmet bakımından ihdas ve kabul edilmiş bir hak olduğu için, hizmete taallük eden bir haber dolayısıyla o hizmet ile ilgili memur veya salâhiyetlinin ismi zikr veya telmih edilmemiş bulunsa bile buna karşı düzeltme hakkı istimal olunabilmektedir. Buna mukabil düzeltme hakkının hududu daha dar olarak telâkki edilmiştir; gerçekten muayyen bir âmme faaliyetini bildiren gazeteci hakikati ifade eylemiş bulunuyorsa gönderilen düzeltme yazısını neşir ile mükellef değildir. Zira düzeltme hakkı sadece hakikate gayri mutabık surette hikâyeye edilen faaliyetler bakımından kabul edilmiş bulunmaktadır.

Buna mukabil ayrı bir düzeltme hakkı kabul etmiyerek bunu cevap hakkı hududu içinde mütalâa eden mevzuat ekseriyette olarak gözük-
mektedir:

8 Şubat 1948 tarihli İtalyan Kanunu cevap hakkı ile düzeltme hakkını birbirile telif eylemekte ve bir bütün olarak tanzim etmektedir. Gerçekten bu kanunun 8 inci maddesine nazaran düzeltme hakkının istimali de aynen cevap hakkının istimali hususundaki şartlara tâbi tutulmuş bulunmaktadır.

Belçika mevzuatına nazaran da sadece cevap hakkı vardır ve fakat bu hak çok geniş olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

1917 tarihli Meksika Matbuat Kanunu da durumu aynı suretle tanzim eylemiş bulunmakla beraber âmme otoritesini temsil eden şahıslar tarafından istimal edilecek cevap (düzeltme) hakkının hususî şahısların kullandıkları cevap hakkına nazaran daha uzun olabileceğini kabul eylemiş bulunmaktadır.

5. — Cevap hakkının tanzimi sureti ve bu hakka riayet olunmaması halinde tatbik edilecek müeyyideler bakımından mukayeseli hukukta bir birlik olduğu söylenebilir. Bu hususta umumiyetle, 1881 tarihli Fransız Kanunundaki hükümlerin diğer memleketler kanunları bakımından da bir model hizmetini görmüş bulunduğu beyan edilebilir. Mezkûr esasları şu suretle izah ve hülâsa edebiliriz :

Cevap hakkının kendisinden beklenen rolü oynayabilmesi için *umumî ve mutlak* olması bir esas olarak kabul edilmiştir. Bunun ifade eylediği mâna şudur ki mezkûr hakkı istimal eden şahıs bu hakkın şekil, muhteva ve faydasını tayin bakımından tam bir salâhiyete malik bulunmalıdır. Bu itibarla mevzuubahs hakkın istimal edilebilmesi için cevabı tahrik eden yazının hakaret âmiz, tezyif edici yahut suiniyete makrun olması lâzım gelmediği gibi hattâ hakikate gayri mutabık bulunması da şart değildir. Cevabı tahrik eden yazıda cevap veren şahsın isminin zikr veya telmih edilmiş olması, kendisinin bu hakkı istimal edebilmesi için kâfi sayılmıştır; hattâ böyle bir cevabın neşrinin cevabı gönderen bakımından herhangi bir fayda ifade eylemediği sabit olsa bile durum aynı olarak kalmaktadır. Bu nokta bakımından Fransada mahkemelerin dahi hiç bir takdir salâhiyetine malik bulunmadıkları kabul edilmiştir⁶. Gene aynı esastan hareket edilmek suretiyle bir mevkutede intişar eden her türlü yazı cevap hakkını tahrik edebilir.

6) Fernand Terrou - Lucien Solal: s. g. eser, s. 358. Bu hususta fazla tafsilât için bakınız: Sulhi Dönmezer: Matbuat Suçları, 1946, s. 124 ve sonrakiler.

İtalyan kanunu 8 inci maddesinde «Haysiyete dokunan yahut *bu şahıslarca hakikate aykırı sayılan*» yazılara cevap verilebileceğini tesbit eylemiştir. Lüksemburg Kanunu bu hakkı vatandaş ve yabancılar için aynı suretle kabul eylemekte ve bir gazetede sarıh olarak veya dolayısıyla zikr edilmiş bulunan bütün şahıslar için bu hakkı kabul eylemektedir. Belçika kanununun koyduğu esas da aynen böyledir. Demek oluyor ki bir mevkutede sarıh olarak veya zımnen zikr veya telmih edilmiş bulunan şahısların bu neşriyata mutlak olarak cevap verebilmeleri mukayeseli hukukun kabul eylediği bir esastır.

6. — Cevabın muhtevasını tayin hususu da tamamiyle cevabı gönderenin takdirine bırakılmıştır. Ancak üçüncü şahısların meşru menfaatlerini ve gazetecinin şeref ve haysiyetini ihlâl eden, kanunlara ve âdabı umumiyeye aykırı bulunan cevapların neşredilmesi mecburî sayılmamıştır. Demek oluyor ki cevap hakkının umumî ve mutlak olması esasını tahdit eden unsurlar bunlardan ibarettir.

7. — Neşri mecburî olan cevabın uzunluğu bakımından farklı hal tarzları kabul edilmektedir: Fransız Kanununa nazaran cevap, cevabı tahrik eden yazıdan uzun olamaz; fakat hiç bir suretle iki yüz satırdan fazla olamaz. Bununla beraber yazının uzunluğu ne kadar olursa olsun cevap elli satır olabilir. İtalyan Kanunu da aynı esası kabul eylemiş bulunmaktadır. Ancak yirmi satırdan az olan yazılar için yirmi satıra kadar cevap vermek imkânı vardır.

Meksika Kanununa nazaran bu hudut cevabı tahrik eden yazının üç mislidir. Belçika Kanununa nazaran bu hudut muayyen kelime yahut cevabı tahrik eden yazının işgal eylediği sahanın iki misli olarak tesbit edilmiştir.

8. — Cevabın hududunu ve mevkutede işgal edebileceği sahayı dikkatle tayin etmek muhtelif Devletler mevzuatının en ziyade ehemmiyet verdikleri bir mevzu teşkil eylemektedir. Zira hakkın istimali bu suretle dikkatle tanzim edilmez ise hakikaten matbuat hürriyeti tehlikeye girebilir ve gazetecinin gazetesinde tasarruf edebilmek salâhiyeti fiilen bertaraf edilmiş olur. Esasen cevap hakkına vaki itirazlar menşeiini hep bu noktadan almaktadır. 1931 tarihli Matbuat Kanunumuzun cevap hakkı bakımından kurduğu sisteme de bu bakımdan gazeteciler çok itiraz etmişlerdir.

Bu bakımdan Meksika Kanunu dikkate şayan bir hususiyet arz etmektedir. Bu kanun cevabın aynen ve tamamen derci hususuna o derece

ehemmiyet izafe eylemiş bulunmaktadır ki cevap kanunen tesbit olunan ölçü dışına taşacak olursa taşan kısım için ilânlar tarifesi çerçevesinde bedel ödenmesi şartıyla gazetenin cevabı tamamıyla neşretmesi mecburî sayılmıştır.

9. — Cevabın, cevabı tahrik eden yazının yayınlandığı sahife ve sütunda, aynı punto yazı ile ve aynen, yani hiç bir ilâve ve tadil yapılmaksızın, cevabın vürudunu takip eden çok kısa bir zaman fasılası içinde neşredilmesi bütün memleketler mevzuatı tarafından riayet olunan esasları teşkil eylemektedir.

Cevap hakkına riayet etmeyen gazeteciye verilen ceza muhtelif Devletler mevzuatında, para cezası olarak manzur olmaktadır.

10. — Muhtelif Devletler kanunlarında cevap hakkını tanzim eden metinler, son yirmi senedenberi istihbarat endüstrisi sahasında husule gelmiş bulunan tekâmülleri takip eylemiş değildir. Gerçekten son yirmi yıl içinde radyo gazeteleri ve film gazeteleri meydana çıkmıştır. Bunlarla vaki neşriyata karşı cevap hakkını kabul eden kanun yoktur. Bu sahada cevap hakkını tesis için müşküller mevcut bulunduğu muhakkak olmakla beraber bu müşkülâtın yenilmez mahiyet arzylediği söylenemez⁷. Hele radyo ile vaki neşriyata cevap verilebilmesi bazı memleketler için bir zaruret halini almış bulunmaktadır. Yeni Fransız Kanunu projesi radyo için bu hakkı tamamıyla tesis eylemiş bulunmaktadır.

Radyo işletmesinin bir Devlet imtiyazı teşkil ettiği memleketlerde muhalefetin ileri sürdüğü itirazlar ve bunların bazı kere arzyledikleri haklı ve meşru karakter herkesçe bilinmektedir. Radyo ile vaki neşriyata cevap verilebilmesinin mümkün olduğu ve buna lüzum ve zaruret mevcut bulunduğu fikrindeyiz. Radyolarda partizan neşriyat yapılmamasını önleyecek müessir çarelerden biri bu nevi bir imkânın tanınması halinde ortaya çıkmış bulunacaktır.

11. — Bu suretle cevap ve düzeltme hakkı mevzuunda müşterek hukukun ihtiva eylediği esasları kısaca arzettikten sonra bu hakkın leh ve aleyhinde dermeyan edilen fikirleri, bilhassa son zamanlarda aleyhde dermeyan olunan fikirler üzerinde durmak suretiyle, hülâsa etmek isteyeceğiz. Gerçekten kanunumuzun ihtiva eylediği özellikleri tebarüz ettirebilmek için bu hususta dermeyan olunan fikirlerin hülâsatan arzında fayda vardır.

7) Fernand Terrou - Lucien Solal: s. g. eser, s. 361.

Cevap ve düzeltme hakkının lehinde dermeyan olunan fikirler şu suretle hülâsa olunabilir: Matbuat hürriyetinin suiistimali muvacehesinde adlî takip yolu kifayet etmez; bunun yanında büyük bir neşir vasıtasına malik bulunan gazeteci ile bu vasıttan mahrum bulunan ferdin vaziyetinde bir müsavat tesis etmek lâzımdır. Bu müsavatı sağlayacak vasıta cevap hakkıdır. Zira sadece adlî takibat ile iktifa edilecek olsa neşriyattan aylarca sonra verilecek mahkeme kararının şahsın hakkındaki neşriyata derhal cevap vermesinin sağlayacağı faydalardan pek cüz'î bir kısmına tekabül edeceği muhakkaktır. Halbuki cevap hakkı derhal bir tamir imkânını vermektedir ⁸.

Cevap hakkı aleyhindeki fikirler ise bu hakkın tesisine gayret olunduğu tarihten itibaren meydana çıkmıştır.

Duplat cevap hakkına tevcih eylediği tenkidleri üç noktada toplamaktadır ⁹ : 1) Gazeteler arasında polemik bunların mevcudiyet sebep ve şartını teşkil eder; böyle olunca başka bir gazetede bir yazıyı da istihdaf eylemesi zarurî ve tabii olan her makale için nasıl olur da cevap hakkı kabul edilebilir? 2) Bir gazetede zikr veya telmih olunan şahıslar için cevap hakkı tanınacak olursa bu keyfiyet tenkidi müşkül bir vaziyete sokar ve tenkidin tam bir hürriyet içinde yapılmasına mâni olur.

Nihayet müellif aleyhte üçüncü bir delil olmak üzere şunları kayıt eylemektedir: «Bir gazetede yazdığım ve fikirlerimi arz ve ifade eylediğim zaman bunu hür olarak Anayasanın verdiği teminata müstendinden yaparım. Ayrıca bu hususta uzun müddettenberi ihmal edilmiş olmakla beraber başta gelen ehemmiyet arzeden şu iki unsur da göz önünde tutulmak icap eder: Yazdığım her şey ve bunu içinde yazdığım vasıta yani gazete benim mülkiyetime dahildir. Makale üzerinde edebî ve artistik ve gazete üzerinde de sınaî bir mülkiyet vardır. Bu her iki mülkiyet sahası da en ileri derecede olmak üzere hürmete şayandır ve bunların himayesi, bütün diğer mülkiyet şekilleri için olduğu gibi, âmme intizamını alâkadar eder.

Hakikat şudur ki cevap hakkı bir mukabelei bilmisil hakkıdır ve üçüncü şahıslara başkasının mülkiyetine müdahale için hak vermektedir ¹⁰».

Jacques Bourquin cevap hakkının aleyhinde olmak üzere şunları ileri sürmektedir ¹¹ :

8) Sulhi Dönmezer: Matbuat Suçları, 1946, s. 124 ve sonrakiler.

9) G. Duplat: Le Journal, s. 428.

10) G. Duplat: s. g. eser, s. 445.

11) Jacques Bourquin: La liberté de la presse, s. 434 ve sonrakiler.

Matbuat hürriyeti prensipi, bir gazetede neşrolunacak yazıları seçmek ve bu hususta karar vermek salâhiyetinin gazeteciye ait olmasını icap ettirir. Cevap hakkı ise gazeteciye, iradesi hilâfına olmak üzere bir metni neşretmeğe zorlamakta ve böylece gazetecinin kendi sahasında hâkim bulunması prensipi ile muhalefet halinde olmaktadır. Bundan başka cevap hakkı, gazeteci için, bir mahkeme hükmü olmaksızın bir cezanın, hiç olmazsa aşağılatıcı bir muamele tarzının tatbiki mânasını ifade eylemektedir. Bu suretle birinci derece ehemmiyet arzeden bir mevzuda kaza kudretinin tek ve yegâne hâkim olmak salâhiyeti nezedilmiş olmaktadır. Yapılan neşriyat dolayısıyla zarar gördüklerini iddia edenler, hakikaten zarar görmüşlerse mahkemelere müracaat suretiyle zarar ve ziyanlarını tazmin ettirmek salâhiyetine maliktirler. Zarar görmemişler ise bunlar hakkında cevap hakkını tanımanın mânası kalmamaktadır. Kaldı ki mahkemeye şikâyette bulunanın mahkeme hükmü ve cevabın gazetede neşrini talep eylemek salâhiyeti vardır. Bu takdirde cevap geç olarak intişar etmiş olur ama bir kaziyeyi mahkeme icabı neşrolunan bu cevabın otoritesinin çok daha fazla olacağı muhakkaktır. Kaldı ki cevabın başka gazetelerde neşredilmesi de mümkündür.

Mülkiyete karşı hürmet esası, Amerikada da, başkasının mülkiyetini bizzat ona taarruz için kullanmak imkânını kimseye verdirmemiş ve böylece cevap hakkı kabul edilmemiştir.

Bu mevzuda şahsî mütalâamız şudur ki aleyhte dermeyan olunan fikirler cevap hakkına olan lüzum ve zaruretin ademi mevcudiyetini ifade hususunda gayri kâfi mahiyet arzulemektedir. Gerçekten cevap hakkının aleyhinde dermeyan olunan bütün deliller neticede gazetecinin gazetesini üzerindeki mülkiyetinin himayesi zaruretine dayanmaktadır. Fakat şahısların isimleri, şöhretleri ve her ne mahiyette olursa olsun menfaatleri ihmal edilmekte, bertaraf olunmaktadır. İlk defa harekete geçerek şahısların isimlerini zikreden gazete veya mecmua olduğuna nazaran bir müvazene teşkil etmek üzere vatandaşlara cevap vermek imkânının kabul edilmesi en az adalet icabıdır.

12. — Cevap ve düzeltme hakkı 15.7.1950 tarih ve 5680 sayılı Basın Kanununun 19 uncu maddesinde tarif ve tanzim edilmiş ve aynı kanunun 29 uncu maddesinde bu hakka riayet olunmadığı hallerde tatbik olunacak müeyyideler gösterilmiştir.

Yeni Basın Kanunumuz vücade getirilirken göz önünde tutulmuş bulunan tatbikat ve bunların sebebiyet verdiği endişeler bu kanuna göre

cevap ve düzeltme hakkının tayin ve tertibinde de sevkedici bir noktai nazar rolü oynamıştır. Gerçekten yeni Basın Kanunumuz 1931 tarihli mülga Matbuat Kanununa karşı bir aksülâmel olarak vücade getirilmiştir. 1931 kanunu mer'iyette kaldığı müddetçe ve bilhassa 1946 yılından sonra çok tenkit ve itirazlara maruz kalmış ve binnetice manevî nüfuzu tamamıyla kırılmıştı. Kanun bütün hükümleri itibariyle, matbuat hürriyetini boğucu bir metin olarak telâkki edilmişti. İşte bu kanun ilga olunarak yerine yeni bir metin ikame edilirken 1931 kanununun ihtiva eylediği bütün esas ve prensiplerin aksine itibar etmek yolu tutulmuş ve bu sebep dolayısıyla diğeri yeni Basın Kanunu da, bu defa aksi istikamette, mübalâğalı bazı hükümleri ihtiva eylemiştir¹². Cevap hakkı mevzuunda da müşterek hukuk esaslarından ayrılmak suretiyle adeta nev'i şahsına münhasır bir sistemin vücade getirilmiş olmasını bu ruh haletine atf eylemek lâzım geldiği fikrinde buluyoruz.

Gerçekten 19 uncu maddeye taallük etmek üzere hükûmetin vücade getirdiği esbabı mucibe lâyihasında yer alan şu ibareler bu husustaki noktai nazarın neden ibaret bulunduğunu açık bir surette tebarüz ettirmektedir :

«... Garp demokrasilerinin basın mevzuatı tetkik edildiğinde, cevap ve tashih hakkının başlıca iki sistem altında toplanmış olduğu görülür. Birinci sisteme göre, mevkutede zikr ve telmih edilen her şahsın vereceği cevap ve tashihin mevkutede yayınlanması mecburidir. İkinci sistem, yanlış, hakikate aykırı veya mütecavizane mahiyette olan bir yayını red veya tashih etmek için alâkalının cevap ve tashih hakkını kabul etmiştir.

Tasarının 19 uncu maddesi, mevkute sütunlarının ulu orta tasarruf imkânlarını tahdit eden, ikinci sisteme yer verilmek suretiyle tertiplenmiştir. Bu esas icabı olarak bir mevkutede bir şahsın haysiyet ve şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kendisi tarafından hakikate aykırı telâkki edilen hareketler, düşünceler ve sözlerle açık veya kapalı şekilde yayında bulunduğu takdirde o şahsın imzalayıp göndereceği cevap ve düzeltmeyi, mevkute mes'ul müdürü yayınlamağa mecbur kılınmıştır...».

Görülüyor ki cevap ve düzeltme hakkının kabulü hususundaki zaruret kabul edilmektedir ve fakat bu hak dolayısıyla mevkutelerin sütunlarına tasarruf olunamamasını sağlamak için tahdit edici bir

12) Sulhi Dönmezer: La nouvelle Loi sur la Presse (extrait des Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul No. 2 - 1952) s. 317 ve sonrakiler.

sistemin kabul edildiği beyan edilmektedir¹³. Görülüyor ki telifçi bir noktai nazar ihtiyar edilmek istenilmiştir.

Derhal beyan edelim ki bu mevzuda telifçi bir noktai nazar ihtiyar olunamaz. Ya cevap ve düzeltme hakkını bütün şartlarıyla tesis etmeli, bu takdirde tahdit prensipinden ayrılmalıdır. Yahut da bu makalenin giriş kısmında da izah eylemiş bulunduğumuz veçhile bazı memleketlerin yaptığı gibi cevap ve düzeltme hakkını kabul etmemelidir; giriş kısmımızda izah eylediğimiz veçhile bu iki sistem arasında mutavassıt bir sistem esasen mevcut değildir. Telifçi bir sisteme gitmeğe çalışmak, müphemiyete hiç bir suretle tahammülü olmayan bu mevzuda bir çok ihtilâfların zuhuruna sebebiyet vermekten başka bir mâna ifade eylemez.

13. — «Cevap ve düzeltme hakkı» başlığını taşıyan beşinci bölümün ihtiva eylediği tek madde 19 uncu maddedir.

19 uncu madde: Bir şahsın haysiyet ve şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kendisi ile ilgili hakikate aykırı hareketler, düşünceler ve sözlerle açık veya kapalı şekilde bir mevkutede yapılan yayından dolayı o şahsın imzasiyle gönderilecek cevap ve düzeltmeyi mevkutenin mes'ul müdürü metnine hiç bir mülâhaza ve işaret katmaksızın aynen ve tamamen neşre mecburdur.

Cevap ve düzeltmenin günlük gazetelerde alındığını takip eden üç gün ve diğer mevkutelere bu müddet gözetilmek şartıyla en geç ikinci çıkacak sayıda aynı sahife ve sütunda aynı punto harflerle yayınlanması mecburidir.

Cevap ve düzeltme, taallük ettiği yazının cevap verenle ilgili miktarından uzun olamaz.

Gönderilecek cevap ve düzeltmede suç teşkil eden ifadeler veya cevap ve düzeltmeyi gerektiren yayın ile ilgili bulunmayan hususlar mevcut ise veya neşrinden itibaren üç ay geçmiş ise dercinden çekinilebilir. Bu takdirde çekinmenin sebepleri derhal yazı ile o yer Sulh Ceza Yargıçlığına bildirilir. Yargıç en geç yirmi dört saatte neşir ile alâkası bulunup bulun-

13) İçişleri ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporunda da aynı noktai nazar ifade edilmiştir:

«... Komisyonumuz, burada şahsın haysiyet ve şerefine mahfuz tutulması prensipi üzerinde bilhassa hassasiyetle durmuş, tecavüze uğrayan şahsa, ceza hükümleri dışında ayrıca, cevap hakkı tanımıştır. Ancak âmmeye ait bulunan gazete sütunlarının, neşriyat ile alâkası olmayan cevaplarla doldurulmamasını ve bu yoldaki hakkın suiistimale uğratılmamasını temin maksadıyla de yazı ile ilgili olmayan cevapları dercetmemek için, mevkutelere, Sulh Yargıcına itiraz hakkı tanınmıştır...».

maddesine ve müddetin geçip geçmediğine karar verir veya münasip göreceği değişikliği yapar. Yargıç kararının yerine getirilmesi mecburidir.

Devlet daireleri, âmme müesseseleri ve tüzel kişiler tarafından gönderilecek cevap ve düzeltmeler hakkında da yukarıki fıkralar hükümleri uygulanır.

Cevap ve düzeltme hakkını kullanmadan ölen bir kimsenin bu hakkını varisleri kullanabilir.»

14. — 19 uncu maddeye nazaran cevap ve düzeltme hakkının şartlarını ve aldığı şekli izaha girişmeden önce beyan edelim ki metinde «*cevap*» ve «*düzeltilme*» müteradif mânaları ifade etmek üzere kullanılmışlardır. Yukarıda 4 numarada izah eylediğimiz veçhile bu iki tâbir, ayrı terimler olarak, iki ayrı müesseseyi ifade eylemektedir. Bu itibarla maddenin 6 ncı fıkrasında geçen «*cevap*» tâbiri yersizdir. İşin doğrusu şudur ki metnin uygun bir şekilde kaleme alınmaması kanunumuzu, yukarıda temas edilen sistemlerden cevap ve düzeltme hakkını ayrı ayrı tanzim eden yahut her iki müesseseyi birlikte mütalâa eyliyen sistemlerden hangisine ithal eylemek lâzım geldiği hususunda tereddüt uyan-dırmaktadır. Bizce, aşağıda izah olunacağı veçhile, kanunumuz cevap hakkı ile düzeltme hakkını ayrı ayrı mütalâa eylemiş değildir.

Bu mukaddemeden sonra 19 uncu maddeye nazaran cevap hakkını mütalâaya girişeceğiz :

15. — Cevap hakkı kimlere karşı istimal olunur ?

19 uncu madde ilk fıkrasında *bir mevkutede* yapılan yayından dolayı cevap hakkının istimal edilebileceğini tasrih eylemiş bulunmaktadır. Muayyen zaman aralıkları ile ve devamlı surette intişar eden yayın vasıtaları mevkuteleri teşkil eder. Mevkutelerin ne gibi şartlara riayet suretiyle neşir edilebileceği Basın Kanununun 5 ve müteakip maddelerinde gösterilmiştir ¹⁴.

16. — Kimler cevap hakkına maliktir?

19 uncu maddeye nazaran hakikî ve hükmî şahıslarla, Devlet daireleri ve âmme müesseselerinin cevap hakkı vardır ¹⁵. Maddenin sonuncu fıkra-

14) Bu hususta geniş tafsilât için bakınız: Sulhi Dönmezer: Matbuat Suçları, s. 129 ve sonrakiler.

15) Bu hususta tafsilât için bakınız: Sulhi Dönmezer: Matbuat Suçları, s. 134 ve sonrakiler.

sına nazaran «cevap ve düzeltme hakkını kullanmadan ölen bir kimsenin bu hakkını varisleri kullanabilir.»

17. — Cevap hakkının istimali şartları :

Yukarıda da temas olunduğu veçhile yeni Basın Kanunumuz cevap hakkının umumî ve mutlâk olduğu prensipinden ayrılmış ve bu hususta tahdit prensipini kabul eylemiştir. Bu hususta yukarıda «12» numaraya bakınız. 1931 tarihli kanunun cevap hakkını umumî ve mutlak olarak kabul eden ve bir kimsenin cevap hakkını istimal eylemesini isminin sadece gazete veya mecmuada zikr veya telmih edilmiş olması şartına tâbi tutan 48 inci maddesi bilhassa gazeteciler tarafından şiddetle tenkit ediliyor ve itirazlarla karşılanıyordu. İşbu itirazları nazara alan yeni kanun vazı cevap hakkının istimalini dar ölçüde mütalâa eylemiş ve bu suretle cevap hakkının umumî ve mutlak oluşu yerine dar ve mahdut oluşu esasını kabul eylemiştir.

Gerçekten hakikî, hükmî şahısların, Devlet daireleri ve âmme müesseselerinin bir mevkutedeki neşriyata cevap verebilmeleri için bu neşriyatın açık veya kapalı şekilde :

- 1) Haysiyet ve şereflerine dokunur yahut
- 2) Menfaatlerini bozar veya
- 3) Kendilerile ilgili hakikate aykırı

Hareket, düşünce ve sözler mahiyetini arzylemesi lâzımdır. Arzolan üç hususiyeti arzetmeyen neşriyata karşı cevap verebilmek imkânı kabul olunmamıştır.

Ancak cevabı tahrik eden yazının bu mahiyette bulunup bulunmadığının takdiri ne mevkute mes'ul müdürünün ve ne de yazı ile istihdaf olunan şahsın takdirine bırakılmış değildir. 19 uncu maddenin 5 inci fıkrasına nazaran cevabı tahrik eden yazının, cevabı gönderen şahsın haysiyet ve şerefine dokunur yahut menfaatlerini bozar veya kendisile ilgili hakikate aykırı mahiyette bulunmadığını iddia eden mes'ul müdürün cevabı tahrik eden yazıyı derhal yazı ile o yer Sulh Ceza Hâkimliğine bildirmesi lâzımdır. Bu hususta Sulh Hâkiminin takdirine müsteniden vereceği karar mutlak olup «*hâkimin vereceği kararın yerine getirilmesi mecburîdir*».

19 uncu maddenin 5 inci fıkrasına nazaran Sulh Hâkiminin, cevabı tahrik eden yazının 19 uncu maddenin 1 inci fıkrasında tasrih edilen şartları haiz bulunup bulunmadığına karar vermek yetkisini haiz bulunduğu (13) numaralı notta nakleyeceğimiz Adalet ve İçişleri Encümen-

lerinden mürekkep karma komisyon raporunda sarıh olarak ifade olunduğu gibi maddenin Meclisteki müzakeresinden de anlaşılmaktadır ¹⁶.

Biz, bu husustaki noktai nazarımızı yukarıda da ifade eylemiştik. Bir yazıya cevap verebilmek için, cevabı tahrik eden yazıda şahsın zikri veya telmih edilmesinden başka yukarıda arzeyeleşmiş bulunduğumuz şartların mevcudiyetini aramak ve hele bunu taraflar arasındaki münasebetleri bilmesine çok kere imkân olmayan Sulh Hâkiminin takdirine bırakmak kat'iyen uygun değildir. Sulh Hâkimi evrak üzerinde ve yirmi dört saat içinde yaptığı tetkikat ile yazının, cevap verenin haysiyet ve şerefine dokunur mahiyette olup olmadığını tayin edebilse bile aynı müddet içinde cevabı göndereni dinlemeden yazının onun menfaatlerini bozup bozmadığını veya yazının hakikate aykırı bulunup bulunmadığını nasıl tayin edebilir? Buna imkân olmadığı çok açık olarak anlaşılmalıdır. Madde, bu noktaya taallûku itibariyle Sulh Hâkimine lâıyıkı veçhile yerine getirebilmesi imkânı olmayan bir vazife yüklemiştir bulunmaktadır. Umumî ve müşterek hukuk esas ve prensiplerinden ayrılırken çok dikkatli bulunmak ve hangi maksatla olursa olsun tahakkuku imkânı olmayan tedbirlere yer vermemek lüzumunu bu vesile ile bir kere daha ifade etmek isteriz ¹⁷.

18. — Cevabın ihtiva eylemesi lâzım gelen şartlar:

a) *Muhteva bakımından :*

19 uncu maddenin 5 inci fıkrasının ilk cümlesine nazaran *cevapta suç teşkil eden ifadeler* yahut *cevap ve düzeltmeyi gerektiren yayın ile ilgisi bulunmayan hususlar* mevcut olmamak lâzım gelir.

Yazıda suç teşkil eden ifadelerin mevcut bulunmaması mukayeseli mevzuat ve mahkeme içtihatlarınca daima kabul edilen esaslardandır.

«*Cevap ve düzeltmeyi gerektiren yayın ile ilgisi bulunmayan hususlar*» ibaresine gelince; Bu ibare ile hem cevabı tahrik eden yazının 19 uncu maddenin ilk fıkrasındaki şartlara uygun bulunması ve hem de cevap olmak üzere gönderilen yazının *hakikaten bir cevap olmak karakterini haiz bulunması* anlaşılmalıdır. Yani cevap teşkil eden yazının muharrik

16) Gerçekten kanunun Mecliste müzakeresi sırasında Trabzon Milletvekili Mahmud Goloğlunun takriri üzerine bu cihet karar altına alınmış hâkime cevabı yalnız değiştirmek değil fakat nesrettirmemek salâhiyeti de verilmiştir.

17) Cevap hakkının mevzuubahs şartına taallûk eden diğer hususlar için bakınız: Sulhi Dönmezer: Matbuat Suçları, s. 139 ve sonrakiler.

neşriyatla bir alâkası bulunmak icap eder. Bu itibarla cevabı tahrik eden yazı 19 uncu maddenin ilk fıkrasındaki şartları haiz bulunduğu halde cevap bu yazı ile alâkalı değilse ve meselâ fırsatı getirilmek suretiyle bir iş hakkında reklâm yapılmış ise 19 uncu maddenin 5 inci bendine muhalefet edilmiş olur¹⁸.

Ancak dikkat edilmek lâzım gelir ki cevabın maddî bakımdan ihtiva eylemesi lâzım gelen bu şartları haiz bulunup bulunmadığını tayin eylemek suretiyle cevabın neşrinden imtina salâhiyeti gazetenin mes'ul müdürüne tanınmış değildir. Yazının maddiyeti ve muhtevası bakımından mevzuubahs şartları haiz bulunmadığı fikrinde olan gazetecinin mevzuubahs yazıyı derhal o yer Sulh Hâkimliğine yazı ile bildirmesi lâzımdır.

Sulh Hâkiminin bu taktirde ne suretle hareket edeceği hususu 5 inci fıkranın üçüncü cümlesinde gösterilmiştir: «*Yargıç en geç yirmi dört saatte neşir ile alâkası bulunup bulunmadığına ve müddetin geçip geçmediğine*¹⁹ karar verir ve münasip göreceği değişikliği yapar».

Görülüyor ki fıkraya nazaran cevabın suç teşkil eden ifadeleri ihtiva eylemesi halinde Sulh Hâkiminin ne yapacağı ve neye karar vereceği metinde gösterilmemiştir. Metnin bu şeklinden anlaşılması lâzım gelen mânanın şu olduğuna hükmolunabilir: Cevap suç teşkil eden ifadeleri muhtevi bulunuyorsa ve bu cihetten neşrinden imtina edilmiş ise böyle bir cevabı Sulh Hâkimine göndermeğe ihtiyaç yoktur; mes'ul müdür doğrudan doğruya bunun neşrinden imtina edebilir. Zira içinde suç teşkil eden ifadeler mevcut bulunan cevapların da Sulh Hâkimine gönderilmesi mecburî olsaydı 5 inci fıkranın üçüncü cümlesinde Sulh Hâkiminin sadece yazının neşri ile alâkası bulunup bulunmadığına ve müddetin geçip geçmediğine karar vereceği ve münasip göreceği değişikliği yapacağı tasrih olunmakla iktifa edilmezdi.

Ancak maddenin Meclisteki müzakeratından maksadın bu olmadığı ve fakat cevabın suç teşkil eden ifadeleri muhtevi bulunduğu hallerde de bunu hâkime bildirmek mecburiyeti mevcut olduğu ve hâkimin cevap

18) Bu cihet maddenin Büyük Millet Meclisindeki müzakereleri sırasında da tesbit olunmuştur. Gerçekten müzakereler sırasında İzmir Milletvekili Cihat Baban «... Hâkim burada geniş olarak takdir hakkını kullanacaktır. Yalnız elfazını, hakaret âmiz sözlerini değil, *verilecek cevabın yazıya cevap teşkil edip etmediğini* de tetkik edecek ve «bunu hiç koyma» diyebileceği gibi yarısını, dörtte birini kesip geri kalanını neşrettirebilecek yani hâkim tam mânasiyle tasarruf edecektir» demiş ve Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalının talebi üzerine Komisyon sözcüsü de aynı esası tekrarlamış ve bu cihet Meclis zabıtlarına böylece geçirilmiştir.

19) Aşağıda temas olunacağı vechile neşrinden üç ay geçmiş olan yazılara cevap verilemez.

üzerinde gerekli tasarruflarda bulunmak suretiyle bunu kısmen veya tamamen neşrettirmemek hususunda karar vermeğe salâhiyetli bulunduğu anlaşılmaktadır ²⁰.

19. — Hâkim tarafından 5 inci fıkraya müsteniden verilecek olan kararlar kat'îdir. Bu kararların derhal yerine getirilmesi mecburî olup mezkûr kararlar aleyhine her hangi bir kanun yoluna müracaat edilemez. Bu maksatla 5 inci fıkranın son cümlesine «*Yargıç kararının yerine getirilmesi mecburidir*» kaydı konulmuştur. «Hâkimin kararı kesindir» yahut «Hâkimin kararı aleyhine kanun yollarına müracaat edilemez» tarzında bir kayıt konulmuş olsaydı, maksat daha iyi bir tarzda tebarüz ettirilmiş olurdu.

Hâkim, tetkikatını evrak üzerinden yapacaktır. Bu maksatla hâkim cevabı tahrik eden yazıyı, gazete mes'ul müdürünün çekinmenin sebepleri üzerinde gönderdiği yazıyı ve cevabı inceliyerek gerekli kararı verecektir. Bu kararı gereğince cevapta değişiklik yapmak veya cevabı hiç neşrettirmemek hakkına sahip bulunmaktadır.

5 inci fıkranın bu suretle kurmuş bulunduğu müessese gazeteci için bir teminat olmakta ve kendi şahsî takdiratına istinatla cevabı neşretmemek suretiyle kanunun 29 uncu maddesine nazaran cezalandırılmasının önü alınmaktadır. Bununla beraber biz yukarıda 17 numarada da tebarüz ettirdiğimiz veçhile hâkime böyle mutlak bir salâhiyet verilmesinin cevap hakkının esası ile kabili telif olduğu fikrinde değiliz.

20. — b) *Şekil bakımından :*

1) Cevabın gönderenin imzasını ihtiva eylemesi lâzımdır ²¹.

20) Gerçekten 5 inci fıkranın müzakeresi sırasında Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger şu metni teklif etmiştir: «*Gönderilen cevap ve düzeltmede suç teşkil eden ifadeler, veya cevap ve düzeltmeyi gerektiren yazın ile ilgisi bulunmayan hususlar mevcut ise veya neşrinden itibaren üç ay geçmiş ise dercinden çekinilebilir. Bu takdirde çekinmenin sebepleri derhal yazı ile o yer Sulh Ceza Yargıçlığına bildirilir. Yargıç en geç 24 saatte cevap sahibinin bu maddenin birinci fıkrası hükümlerine göre cevap hakkına sahip olup olmadığını, suç teşkil eden ifadeleri ihtiva edip etmediğini, neşirden çekinme hakkını veren üç aylık müddetin geçip geçmediğini tetkik eder ve bu hususlarda gerekli kararları vererek icap eden değişiklikleri yapar ve gerekiyorsa yazının neşredilmemesine karar verir. Yargıcın kararı kesindir*».

Bu teklifin Bolu Milletvekili Mahmut Güçbilmez'in teklifi ile aynı olduğu beyan edildiğinden Bahadır Dülger teklifini geri almıştır. Mahmut Güçbilmez'in teklifi ise mer'i 5 inci fıkranın hemen hemen aynıdır.

21) Bu hususta tafsilât için bakınız: Sulhi Dönmezer: Matbuat Suçları, s. 145-ve sonrakiler.

2) «Cevap ve düzeltme, taallûk ettiği yazının cevap verenle ilgili miktarından uzun olamaz».

Cevabın genişliğine taallûk etmek üzere 19 uncu maddenin 3 üncü fıkrasında yer almış bulunan bu hüküm de üzerinde dikkatle durulması icap eden bir yenilik teşkil etmektedir. Cevabın uzunluğu babında mukayeseli hukukta kabul edilen esaslar hakkında yukarıda 7 numarada izahat verilmişti. Görülüyor ki bizim 3 üncü fıkramız neşri mecburî olan cevapları haddi asgariye irca eylemiş bulunmaktadır. Hükûmet projesi cevabın uzunluğunun cevabı tahrik eden yazı kadar olabileceğini tesbit eylemiş ve Karma Komisyon müzakereleri sonunda da aynı esas muhafaza edilmiş olduğu halde maddenin Meclisteki müzakeresi sırasında fıkra arzolunan şekli almış ve cevap ve düzeltmenin taallûk ettiği yazının cevap verenle ilgili miktarından uzun olamayacağı kabul edilmiştir.

21. — Bizce cevap hakkının miktarı itibariyle böylece tahdit edilmiş bulunması yerinde olmamıştır : Bir kere yazının hangi kısmının cevap verenle ilgili bulunduğunu, hangi kısımların ise ilgili olmadığını tayin etmek bir meseledir. Bazan bir yazıda meselâ bir şahıstan üç kelime ile bahsolunur ve sonra o şahıs vesilesiyle objektif bir mesele ele alınarak esaslı tenkitler yapılabilir. İşi sathî olarak mütalâa edenler için yazının ancak üç kelimesi cevabı verenle ilgili olarak gözükür ve fakat haddi zatında yazının bütünü cevap ile ilgilidir.

Kaldı ki 19 uncu madde bu bakımdan gazete mes'ul müdürü için de tehlikelidir. Gerçekten gazete mes'ul müdürünün gönderilen cevabı, tahrik eden yazının cevap verenle ilgili miktarından uzun telâkki eylemesi dolayısıyla neşretmemesi veya noksan neşretmesi halinde 29 uncu maddeye nazaran ikame edilecek âmme dâvasında mahkemenin aksi tarzda mütalâa eylemesi halinden mahkûm olması vaziyeti hasıl olabilecektir.

Tatbikatta cevap hakkına muhalefet dolayısıyla açılan dâvalarda cevabın taallûk ettiği yazının cevap verenle ilgili miktarından uzun olup olmadığı ciheti daima ehli vukufa müracaat suretiyle hallettirilmektedir.

Cevap hakkının istimali bakımından böyle müphem ve takdire göre değişebilecek kıstaslara tâbi tutulması hiç de yerinde olmamıştır. Cevap hakkı esas itibariyle bir meşru müdafaa hakkı teşkil eylediğine nazaran bunun şart ve unsurlarının herhangi bir müphemiyete ve takdire müsait durum arzulemesi hukukî esaslara aykırıdır.

22. — Kaldığı gönderilen cevabın cevabı tahrik eden yazının cevabı gönderen şahıs ile ilgili kısmından uzun olup olmadığını tayin hususunda tereddüte düşen mevkute mes'ul müdürünün 5 inci fıkra

gereğince cevabı Sulh Hâkimine göndermek salâhiyeti de yoktur. Çünkü Sulh Hâkimine, ancak cevabın suç teşkil eden ifadeleri ihtiva eylemesi veya cevap ve düzeltmeyi gerektiren yayın ile ilgisi bulunmadığı veya yazının neşrinden üç ay geçmiş bulunduğu hallerde müracaat imkânı kabul edilmiştir.

Bu gibi hallerde de Sulh Hâkimine müracaat imkânı kabul edilmiş olsaydı arzylemiş bulunduğumuz mahzurlar kısmen izale edilmiş olurdu.

19 uncu maddenin 4 üncü fıkrasında «*Ancak yirmi satırdan az olan yazıların cevabı yirmi satır olabilir*» denilmek suretiyle cevabın muhtevasının en az yirmi satır olabileceği kabul edilmiştir ki yerindedir²².

23. — Cevap hakkının uzunluğuna taallûk eden hüküm vesilesiyle şu ciheti arzedelim ki cevabın uzunluğu bakımından 19 uncu maddemiz bazı boşlukları ihtiva eylemektedir. Gerçekten cevabın miktarı hesaplanırken gazeteye hitabı ihtiva eden başlık, adres, selâm ve örf ve âdetçe yazılması icap eden sair hususat hesaba katılmıyacak mıdır?

Fransız Kanunu sarıh hüküm koymak suretiyle cevabın uzunluğu hesaplanırken bu cihetlerin hesaba katılmıyacağını hüküm altına almıştır. Bizim metnin bu husustaki sükûtu muvacehesinde cevabın uzunluğu hesaplanırken bütün bu unsurların da hesaba katılması icap edeceği anlaşılmaktadır ki bizce yerinde değildir.

Cevabın kanunun tesbit ettiği miktardan uzun olması halinde gazete mes'ul müdürü bu yazıyı bütünü ile neşretmemek hakkını haiz midir, yoksa cevabın başından itibaren kanunun tayin eylediği uzunlukta olan kısmını neşir ile mükellef midir? Bu hususda da maddede sarahat mevcut bulunmadığı için tatbikatta her iki şekle de tesadüf edilmektedir.

Bizce bu gibi hallerde cevabın kanunla muayyen olan miktarını neşretmeyen gazete mes'ul müdürü hakkında 29 uncu maddedeki müeyyidelerin tatbiki mümkündür.

24. — 3) Cevap hakkının kullanılabilmesi hususunda şekli bakımından diğer bir şart da cevap hakkının istimal edilebilmesi için *cevabı*

22) Cevabın uzunluğunu tayin hususunda görülüyor ki satır esas nazara alınmıştır. Satır mevkutelerdeki neşriyat bakımından objektif bir ölçü teşkil edebilmekte ise de gönderilen cevabın, mevkutedeki satır ölçüleri bakımından 20 satırı geçip geçmediğini tayin edebilmek için yapılacak sey gazetenin yirmi satırındaki kelime miktarını tayin etmek sonra cevaptaki kelimeleri sayarak kelime yekûnunun mevzuubahs rakkam kadar olup olmadığını tayin etmekten ibarettir. Görülüyor ki sonunda iş daima kelime miktarına münce olmaktadır. Bu itibarla kanunda satır yerine kelime esasının kabul edilmiş bulunması daha yerinde olurdu.

tahrik eden yazının neşrinden itibaren üç ay geçmemiş olmasıdır. Neşrinden itibaren üç ay geçmiş bulunan yazılar hakkında, yazının taallük eylediği şahıs bu yazıdan herhangi bir sebeple haberdar olamamış bulunursa bulunsun cevap hakkı kabul edilmemiştir.

19 uncu maddenin Meclisteki müzakereleri sırasında bu noktaya taallük etmek üzere birçok münakaşalar cereyan etmiş, bazı milletvekilleri yazıya ittila tarihinden itibaren üç ay geçmiş olması halinde cevabın neşri mecburiyetini kaldıran bir hükmün metne ilâvesi taraftarı bulunmuşlardır.

Bu teklifin kabul edilmemesi yerinde olmuştur. Gerçekten cevap derhal neşrolunduğu takdirde ki cevabın neşrinden beklenen fayda hasıl olabilir. Yazının neşrinden uzun zaman geçtikten sonra cevabın neşrinde fayda mülâhaza edilemez.

25. — Gazetecinin mükellefiyetleri:

1) Mevkute mes'ul müdürü kendisine gönderilen veya Sulh Hâkimi-
ninin tetkikinden sonra tevdi edilen cevabı «... *Metnine hiç bir mülâhaza
ve işaret katmaksızın aynen ve tamamen neşre mecburdur*». Yani mes'ul
müdür cevabı tam bir surette neşir ve derç ile mükellef tutulmuştur.

2) Cevabın günlük gazetelerde alındığını takip eden üç gün ve diğer
mevkutelerde bu müddet gözetilmek şartıyla en geç ikinci çıkacak sayıda
neşredilmesi lâzımdır.

3) Cevabın, cevabı tahrik eden yazının çıktığı sahife ve sütunda ve
aynı punto harflerle neşredilmesi mecburidir.

Tatbikatta bazı şahıslar hakkında yapılan neşriyatın serlevhasının
birkaç sütunu kapladığı esas yazının ise meselâ bir sütunda neşredildiği
görölmektedir. Bu gibi hallerde — eğer varsa — cevabın serlevhasının
da aynı suretle neşredilebilmesi için cevabı gönderenin bizzat serlevhayı
cevabı tahrik eden yazının serlevhası ile mütenazır olarak, tertip etmiş
ve kenarına puntolarını da işaret eylemiş bulunması lâzımdır.

Cevabı tahrik eden yazı gazetenin bir sahife ve sütununda başlayarak
diğer bir sahife ve sütunda devam ederek nihayetlenmiş ise cevabın da
bununla mütenazır olarak neşredilmiş bulunması lâzımdır²³.

23) Bu mevzuda sair teknik teferruat için bakınız: Sulhi Dönmezer: Matbuat
Suçları, s. 146 ve sonrakiler.

26. — Düzeltme hakkı:

19 uncu maddenin 6 ncı fıkrasında «Devlet daireleri, âmme müesseseleri ve tüzel kişiler tarafından gönderilecek cevap ve düzeltmeler hakkında da yukarıki fıkralar hükümleri uygulanır» denilmiştir. Bu ifade ile kanunumuzun cevap ve düzeltme haklarını aynı esaslara tâbi tutmuş bulunduğu anlaşılmıştır. Bu itibarla kanunumuza göre düzeltme hakkı da mahdut olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

1931 tarihli kanunun tatbiki sıralarında Devlet dairelerinin tashih hakkını lüzumlu lüzumsuz istimal edişleri metnin bu şekli almasına ve düzeltme hakkının mahdut olarak kabul edilmesine sebebiyet vermiştir. Görülüyor ki yeni Basın Kanununun bir aksülâmel kanunu oluşu cevap ve düzeltme hakkına taallük eden her hususta kendini göstermektedir.

**

27. — Yeni Basın Kanunumuzun başlıca hususiyetini yukarıda 12 numârada tebarüz ettirmiştik. Bu hususiyet cevap hakkı müessesesinin tanziminde de bütün unsurların matbuatın lehine olarak şekillendirilmesini intaç eylemiştir. Bu husustaki noktai nazarımızı makalemizin muhtelif bölümlerinde tebarüz ettirmeğe çalışmış bulunuyoruz.

Sulhi Dönmezer